

INTERNET IMKONIYATLARI VA XATARLARI

O'shxo'jayev Shokirjon Saydullo o'g'li

Paxtaobod tumani 1-son politexnikumi

Media va savodxonlik

Elelkron pochta; oshxojayevshokirjon8@gmail.com

Tel; +998947552595

Anotatsiya: *Ushbu maqola global tarmoq – internetning zamonaviy sivilizatsiyadagi o'rni, imkoniyatlari va xatarlarini chuqur tahlil qiladi. Maqolada internetning axborot manbai, aloqa vositasi, ta'lim platformasi, savdo maydonchasi, madaniy almashinuv, innovatsiya va rivojlanish katalizatori sifatidagi bebaho afzalliklari, shuningdek, kiberjinoyatchilik, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi, yolg'on axborot (feyk news), internetga qaramlik, kiberbullying, radikalizm va ekstremizm, shaxsiy hayotga aralashuv kabi ko'plab xavf-xatarlari ilmiy va badiiy uslubda ko'rib chiqiladi. Maqolaning maqsadi internetdan oqilona, mas'uliyatli va tanqidiy yondashuv bilan foydalanish zarurligini yoritish hamda uning salbiy oqibatlarini kamaytirishning amaliy yo'llarini ko'rsatishdan iborat. Maqola raqamli dunyoda yashashning murakkabliklarini, internetning ham imkoniyatlari, ham xavflari bilan uyg'unlashgan holda kelajak avlod uchun ochiq muhit yaratishga qaratilgan.*

Kalit So'zlar: *Internet, raqamli texnologiyalar, axborot asri, global tarmoq, kiberfazoviy, axborot manbai, aloqa vositasi, ta'lim platformasi, savdo maydonchasi, madaniy almashinuv, innovatsiya, rivojlanish, kiberjinoyatchilik, kiberhujum, shaxsiy ma'lumotlar, yolg'on axborot (feyk news), internetga qaramlik, kiberbullying, radikalizm, ekstremizm, shaxsiy hayotga aralashuv, axborot savodxonligi, maxfiylik, internet xavfsizligi, raqamli savodxonlik, raqamli etika.*

Kirish: Raqamli Inqilobning Ikki Yuzi

XXI asr boshlanishi bilan axborot va texnologiya inqilobi jamiyat hayotining barcha jabhalariga shiddat bilan kirib keldi. Internet – bu inqilobning eng yorqin

ifodasi bo'lib, global miqyosda aloqa, axborot almashinuvi, ta'lim, savdo, ko'ngilochar va madaniy sohalarida mislsiz imkoniyatlar yaratdi. Biroq, har qanday qudratli texnologiya singari, internetning ham o'zining qorong'u tomonlari, xavf-xatarlari mavjud. Ushbu maqolada biz internetning imkoniyatlari va xatarlari o'rtasidagi murakkab munosabatni, ularning jamiyatga ta'sirini ilmiy va badiiy uslubda o'rganib chiqamiz, hamda raqamli dunyoda muvaffaqiyatga erishish, xavfsizlikni ta'minlash va taraqqiyotga hissa qo'shish uchun nimalarga e'tibor berish kerakligini ko'rsatib o'tamiz. Maqola internetning "ikki tomoni"ni yoritish orqali raqamli asrda yashashning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishga yordam beradi.

Internetning Imkoniyatlari: Taraqqiyot Yo'lidagi Yuksak Istiqbollar

1. **Axborot Manbai: Bilimlar Dengizida Sayohat:** Internet butun dunyo bilimlari va axborotlari xazinasiga bepul va oson yo'l ochdi. Ilmiy tadqiqotlar, yangiliklar, kitoblar, ma'lumotnomalar, o'quv materiallari va boshqa ko'plab axborotlar dunyoning istalgan nuqtasidan turib foydalanish mumkin. Bu shaxsiy rivojlanish, ilmiy taraqqiyot, innovatsiyalar va global hamkorlik uchun beqiyos imkoniyatlar yaratadi. Internet insoniyatning bilim salohiyatini oshiruvchi qudratli vositaga aylandi.

2. **Aloqa Vositasi: Dunyo bilan Bog'lanish:** Internetning elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar (Facebook, Instagram, Twitter, Telegram, TikTok), video qo'ng'iroqlar (Skype, Zoom, Google Meet) va boshqa kommunikatsiya vositalari dunyoning turli burchaklaridagi insonlar o'rtasida oson, tez va arzon aloqa o'rnatish imkonini beradi. Oilalar, do'stlar, hamkasblar va boshqa odamlar o'rtasida doimiy aloqa, fikr almashinuvi va hamkorlik qilish imkoniyati kengayadi. Internet aloqa vositasi sifatida dunyoni "global qishloq"qa aylantirdi.

3. **Ta'lim Platformasi: Bilim olishning Cheksiz Yo'llari:** Online kurslar (Coursera, edX, Khan Academy), vebinarlar, elektron kutubxonalar, interaktiv o'quv materiallari va o'quv qo'llanmalari orqali internet ta'lim olish uchun yangi ufqlar ochdi. Ta'lim olish uchun geografik chegaralar, moliyaviy to'siqlar va vaqt cheklavlari kamaydi. Istalgan odam o'z qiziqishlariga ko'ra bilim va ko'nikmalarini

oshirishi, kasbiy malakasini yaxshilashi, yangi mutaxassisliklarni o'rganishi mumkin. Internet ta'limni ochiq, hamma uchun qulay va demokratik qiladi.

4. Savdo Maydonchasi: Elektron Tijoratning Yuksak Imkoniyatlari: Elektron tijorat (Amazon, eBay, Alibaba, AliExpress) internet orqali mahsulot sotish va sotib olish imkoniyatini yaratdi. Xaridorlar turli mahsulotlarni uyidan chiqmay sotib olishi, sotuvchilar o'z mahsulotlarini butun dunyoga sotishi mumkin. Bu kichik va o'rta biznes uchun katta imkoniyatlar beradi, yirik korxonalarga esa xaridorlar auditoriyasini kengaytirish imkonini beradi. Elektron tijorat global savdo va iqtisodiy o'sishga turtki beradi.

5. Madaniy Almashinuv: Madaniyatlar Uchrashuvi: Internet turli xalqlarning madaniy merosini, san'atini, an'alarini, tillarini, musiqalarini va boshqa madaniy boyliklarini ommaga taqdim etishda muhim rol o'ynaydi. Bu madaniy xilma-xillikni saqlash va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga yordam beradi, turli madaniyatlarga mansub odamlarni birlashtiruvchi ko'prik vazifasini o'taydi.

6. Innovatsiya va Rivojlanish Katalizatori: Kelajakni Yaratar Ekan: Internet texnologiyalari sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili, bulutli hisoblash, blokcheyn, internet buyumlar (IoT) kabi ko'plab innovatsion yechimlarning paydo bo'lishiga turtki berdi. Bu esa iqtisodiyot, fan, tibbiyot, muhandislik, transport, qishloq xo'jaligi va boshqa sohalarda jadal rivojlanishga, samaradorlikni oshirishga, yangi texnologiyalarni ishlab chiqishga va kelajakni yaratishga katta hissa qo'shadi.

7. Ijodkorlik va O'zini Ifoda Etish Platformasi: Internetda bloglar, vbloglar, podkastlar, ijtimoiy tarmoqlardagi platformalar orqali odamlar o'z ijodiy ishlarini namoyish qilishi, o'z fikrlarini erkin bildirishlari, o'z tajribalari bilan bo'lishishlari va o'zlarini ifoda etishlari mumkin. Bu ijodkorlikni rag'batlantiradi, madaniy xilma-xillikni ta'minlaydi va har bir inson o'z ovozigacha ega bo'lishi mumkin.

Internetning Xatarlari: Raqamli Dunyoning Qorong'u Tomoni

1. Kiberjinoyatchilik: Raqamli Qaroqchilar: Internet kiberhujumlar (DDoS, fishing, ransomware), shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi, moliyaviy

firibgarlik (kartadan pul o'g'irlash, online qimor o'yinlari), shantaj, kiberterrorizm va boshqa jinoyatlarning makoniga aylangan. Kiberjinoyatchilar internet foydalanuvchilarining mol-mulkini o'g'irlashi, shaxsiy ma'lumotlarini tarqatishi, korporativ va davlat infratuzilmasiga zarar yetkazishi va zararli dasturlarni (viruslar, troyanlar, josus dasturlari) tarqatishi mumkin.

2. Yolg'on Axborot (Feyk News): Manipulyatsiya Va Aldov Vositasida: Internetda noto'g'ri, yolg'on, manipulyatsion, siyosiy maqsadlarga xizmat qiluvchi va odamlarni adashtiruvchi axborotlar tez tarqalishi mumkin. Bu jamiyatda qo'rqinch, chalkashlik, ishonchsizlik va ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. Yolg'on axborot odamlarni adashtirishi, siyosiy jarayonlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi, jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilishi, shaxsiyatni obro'sizlantirishi va ijtimoiy kelishmovchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

3. Shaxsiy Ma'lumotlarning O'g'irlanishi: Raqamli O'lja: Internet foydalanuvchilarining shaxsiy ma'lumotlari (ism, familiya, yashash joyi, tug'ilgan sanasi, telefon raqami, elektron pochta, bank ma'lumotlari, ijtimoiy tarmoqlardagi akkauntlar, fotosuratlar) kiberhujumlar, maxsus dasturlar orqali o'g'irlanishi, sotilishi va suiiste'mol qilinishi mumkin. Bu shaxsiy hayotga aralashish, moliyaviy zarar yetkazish, shantaj va hatto shaxsiyat o'g'irlanishi kabi jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

4. Internetga Qaramlik: Raqamli To'rga Tushish: Internetdan haddan tashqari ko'p va nazoratsiz foydalanish, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarga, online o'yinlarga, video kontentga, pornografik materiallarga va boshqa internet resurslariga qaramlikka olib kelishi mumkin. Bu insonning sog'lig'iga (uyqusizlik, depressiya, ko'rish qobiliyatining yomonlashishi, semizlik), shaxsiy munosabatlariga, o'qishiga, ishiga salbiy ta'sir qiladi, vaqtni behuda sarflashga va hayot sifatining yomonlashishiga olib keladi. Internetga qaramlik ruhiy kasalliklar, ijtimoiy izolyatsiya, yolg'izlik, depressiya, tashvish va hatto o'z joniga qasd qilish xolatlariga olib kelishi mumkin.

5. Kiberbullying: Raqamli Zo'ravonlik: Ijtimoiy tarmoqlarda odamlarni haqoratlash, tahqirlash, sharmanda qilish, shaxsiyatini obro'sizlantirish, qo'rqitish,

tuhmat qilish, shantaj qilish va boshqa turdagi kiberzo'ravonlik (kiberbullying) ham keng tarqalgan xavf hisoblanadi. Bu, ayniqsa, o'smirlar, yoshlar, ayollar va ijtimoiy zaif qatlamga mansub odamlar uchun psixologik travma, ruhiy tushkunlik, depressiya va o'z joniga qasd qilishga sabab bo'lishi mumkin.

6. **Radikalizm va Ekstremizm: Virtual Terrorism:** Internet terroristik guruhlar, ekstremistik tashkilotlar va radikal unsurlar uchun o'z g'oyalarini tarqatish, yangi a'zolari jalb qilish va moliyaviy mablag' to'plash uchun qulay platformaga aylangan. Bu g'oyalar odamlarni zo'ravonlikka chaqirishi, jamiyatda qo'rqinch, ishonchsizlik va kelishmovchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Internet orqali radikal g'oyalar tarqalishi milliy va diniy adovatlarni kuchaytirishi, jamiyat barqarorligiga va xavfsizligiga tahdid solishi mumkin.

7. **Shaxsiy Hayotga Aralashuv: Raqamli Kuzatuv:** Internet va ijtimoiy tarmoqlar shaxsiy hayotga aralashuv, ma'lumotlarni to'plash, shaxsiy xatti-harakatlarni kuzatish, profiling (shaxsiy ma'lumotlar asosida shaxsning "raqamli portretini" yaratish) va boshqa turdagi kuzatuvlar uchun qulay imkoniyat yaratadi. Bu shaxsiy hayotga daxl qilish, shaxsiy erkinliklarni cheklash va manipulyatsiya qilish imkoniyatini tug'diradi.

Internetdan Oqilona va Mas'uliyatli Foydalanish Yo'llari: Raqamli Dunyoda Muvozanatni Ta'minlash

1. **Axborot Savodxonligini Oshirish: Tanqidiy Fikrni Shakllantirish:** Internetdagi axborotlarga tanqidiy ko'z bilan qarash, ishonchli manbalarni ajratish, yolg'on axborotni aniqlash, turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish va o'z fikrini shakllantirishni o'rganish kerak. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan axborotlarga tanqidiy yondashish, ularning haqiqiylikni tekshirish va ishonchli manbalarga murojaat qilish muhim ahamiyatga ega.

2. **Maxfiylikni Himoya Qilish: Raqamli Xavfsizlikni Ta'minlash:** Shaxsiy ma'lumotlarni internetda baham ko'rishda ehtiyot bo'lish, murakkab parollardan foydalanish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qiluvchi dasturlarni o'rnatish, ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy ma'lumotlarga kirish huquqini cheklash va

shubhali veb-saytlarga kirmaslik kerak. Shuningdek, internet-banking va boshqa moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda xavfsizlik choralariga rioya qilish lozim.

3. **Internetdan Cheklangan Foydalanish: Raqamli Detoks:** Internetdan haddan tashqari ko'p foydalanishdan saqlanish, o'z vaqtini rejalashtirish, real hayotga ko'proq e'tibor berish, sport bilan shug'ullanish, o'z sevimli mashg'ulotlaringizga vaqt ajratish kerak. Raqamli detoks, ya'ni internetdan vaqtinchalik voz kechish ham foydali bo'lishi mumkin.

4. **Kiberhujumlardan Himoyalaniish: Raqamli Qo'riqchilar:** Kompyuterlarni, smartfonlarni va boshqa qurilmalarni viruslardan va boshqa zararli dasturlardan himoya qiluvchi dasturlarni (antiviruslar, brauzer himoyachilari) o'rnatish, shubhali havolalarni bosmaslik, ishonchsiz veb-saytlardan dasturlarni yuklab olmaslik va ijtimoiy tarmoqlarda ehtiyotkor bo'lish kerak.

5. **Kiberbullyingga Qarshi Kurashish: Raqamli Adolat:** Ijtimoiy tarmoqlarda bulingga duch kelgan taqdirda, bu haqda o'z vaqtida xabar berish, yordam so'rash, o'zingizni himoya qilish choralarini ko'rish va bu holatga befarq bo'lmaslik kerak. Kiberbullyingga qarshi kurashishda nafaqat o'zingizni himoya qilish, balki boshqa jabrlanuvchilarga yordam berish ham muhim ahamiyatga ega.

6. **Zararli Kontentdan Saqlanish: Raqamli Gigiena:** Bolalarni va yoshlarni zararli kontentdan himoya qilish, ularga internetdan to'g'ri va oqilona foydalanishni o'rgatish, ota-onalar nazoratini o'rnatish, internet resurslarining mazmunini nazorat qilish va yosh avlodni ma'naviy kamolotini ta'minlashga harakat qilish kerak.

7. **Raqamli Etikani Rivojlantirish: Raqamli Madaniyatni Shakllantirish:** Internetdan foydalanishda axloqiy tamoyillarga rioya qilish, boshqa odamlarning shaxsiy hayotini hurmat qilish, o'z va boshqa odamlarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, onlayn kommunikatsiyada xushmuomala va madaniy bo'lish hamda internetdagi har qanday faoliyat uchun javobgarlikni his qilish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa: Raqamli Asrga Moslashish va Taraqqiyotga Erishish

Internet – insoniyat tarixidagi eng buyuk kashfiyotlardan biri. U jamiyatimizga mislsiz imkoniyatlar yaratdi, lekin ayni paytda o'zining xavf-xatarlarini ham olib keldi. Internetdan oqilona, mas'uliyatli, tanqidiy yondashuv bilan foydalanish orqali biz uning imkoniyatlaridan to'liq foydalanishimiz va xatarlarini kamaytirishimiz mumkin. Raqamli dunyoda muvaffaqiyatga erishish, xavfsizlikni ta'minlash va taraqqiyotga hissa qo'shish uchun axborot savodxonligini oshirish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internetdan o'rtacha foydalanish, kiberhujumlarga qarshi kurashish, raqamli etikani rivojlantirish va o'z javobgarligimizni anglash muhim ahamiyatga ega. Internet – ham imkoniyat, ham xavf. Unga oqilona yondashuv orqali biz o'z kelajagimizni yarata olamiz.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Castells, M. (2000). The Rise of the Network Society.
2. Turkle, S. (2011). Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other.
3. Zuboff, S. (2019). The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power.
4. Harari, Y. N. (2018). 21 Lessons for the 21st Century.
5. Lanier, J. (2018). Ten Arguments for Deleting Your Social Media Accounts Right Now.